

FƏAL/INTERAKTİV TƏLİM PROSESİNDƏ İSTİFADƏ OLUNAN İŞ ÜSULLARI

Açar sözlər: interaktiv təlim, təlim metodları, sxemlər, üsul vasitələri, diskussiya, tədqiqatçılıq

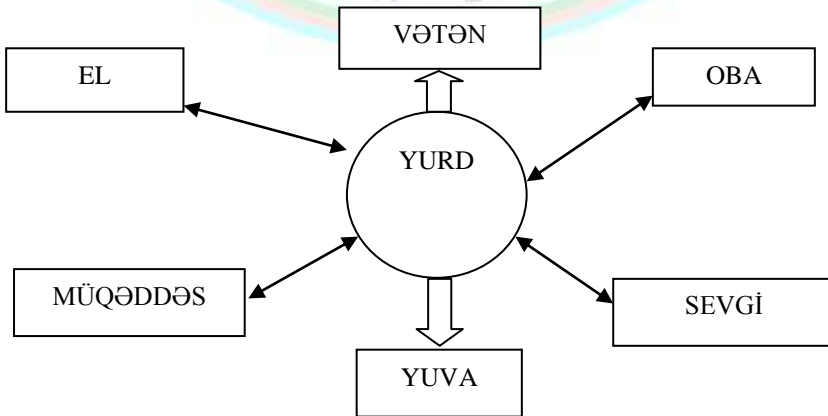
Keywords: interactive training, teaching methods, schemes, means, methods, discussion, research

Ключевые слова: интерактивное обучение, методы обучения, схемы, методы интерфейсы, обсуждение, исследование

Fəal/interaktiv təlim üsullarından istifadə dünya təcrübəsində ictimai hədəf götürülən insan mənəviyyəti, həyatı biliklərin əldə edilməsi, problemin qoyulması, bu problemin şagirdin həyat təcrübəsi, dünyagörüşü, şəxsi təəssüratları ilə əlaqələndirilməsi məsələlərini nəzərdə saxlamağa imkan verir. “Fəal/interaktiv təlimdə istifadə olunan iş üsullarının bəzisi motivasiya, bir çoxu isə tədqiqatın aparılması və yaradıcı tətbiqetmə mərhələsində istifadə olunur” [4, s.96].

İnteraktiv təlimdə istifadə olunan iş üsulları dərsin müxtəlif mərhələlərində istifadə olunur və qrup işlərinin təşkilinin səmərəli olmasında iştirak edir. Burada istifadə olunan iş üsulları ənənəvi təlim metodlarından bir sıra cəhətləri ilə fərqlənir. Əgər ənənəvi təlim üsulunda müəllim daha fəal iştirak edirdisə, interaktiv təlimdə iş üsulları birbaşa şagirdə xidmət edir. Həmin iş üsullarına aşağıdakıları misal göstərə bilərik:

1. Şaxələndirmə (klaster) üsulu - Bu üsula bəzən sxematik xəritə də deyilir. Bu üsulun belə adlandırılmasının səbəbi istifadə olunan məlumatların sxem formasında əyaniləşdirilib təqdim olunmasındadır. Bu üsul daha çox ümumiləşdirici dərslərdə, motivasiya mərhələsində istifadə etmək üçün əlverişlidir. Sxemi qurmaq üçün mərkəzdə bir dairə çəkilir, icərisində verilmiş anlayış qeyd olunur və xəttlər vasitəsilə həmin anlayış şaxələndirilir. Məsələn;

2. Ədəbi məktublar üsulu. Bu üsuldən ümumiləşdirici dərslərdə istifadə etmək olduqca yararlı və faydalıdır. Bu üsulda əsas məqsəd şagirdin fikrini qısa, yığcam və tutarlı şəkildə qarşı tərəfə əks etdirə bilməsindən ibarətdir. Bunun üçün hər bir şagirdə 6-7 mətn təqdim edilir. Şagirdlər tam sərbəst şəkildə istənilən bir mətni seçib, onun barəsində hər hansı bir yoldaşına yazır. Şagird bu mətni yazarkən qarşısındakı yoldaşını bu mətnin oxunmasının vacibliyinə inandırmalıdır. Məktublar yazılıb oxunduqdan sonra isə sinifdə yaradılan ekspertlər qrupu tərəfindən qiymətləndirilir.

3. Akvarium üsulu. Bu üsulun kecirilməsinin iki variantı vardır. Hər iki variantda iştirakçılar iki qrupa ayrılıra q "daxili" və "xarici" dairələr əmələ gətirirlər. 1-ci variantda müəyyən olunmuş mövzu üzrə birinci qrup diskussiya aparır. 15-20 dəqiqədən sonra diskussiya dayandırılır, "xarici dairənin" iştirakçıları bu diskussiyanın gedişini qiymətləndirirlər. Daha sonra qruplar yerini dəyişərək yeni mövzu müzakirə edilir.

2-ci variantda isə "daxili dairənin" iştirakçıları təklif olunan problemi müzakirə edib, bu problemin lehinə olan dəlilləri tapır. Bu zaman "xarici dairə" isə dəlilləri dinləyir, yazıya alır və əks dəlillər hazırlayırlar. 15-20 dəqiqədən sonra diskussiya dayandırılır, qruplar yerlərini dəyişdirirlər.

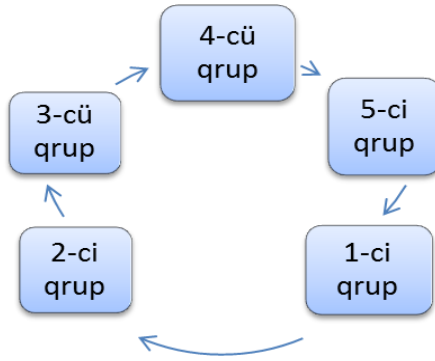
4. Söz assosiasiyaları. Bu üsul həm yazılı, həm də şifahi formada tətbiq edilə bilər. İlk öncə müəllim öyrəniləcək mövzuya aid lövhəyə bir söz yazır. Şagirdlər həmin sözlə bağlı ilk düşüncələrini söyləyir və müəllim həmin sözləri lövhəyə yazır. Daha sonra müəllim bu sözlər arasından mövzuyla bağlı olanları seçir, əlaqələndirir və onlardan yeni bir anlayış ortaya çıxardılır. Bu anlayış əsasında yeni materialın öyrənilməsinə başlanılır.

5. Beyin həmləsi üsulu. Bu üsula bəzən əqli hüccum da deyilir. Daha çox motivasiya mərhələsində, şagirdlərdə yeni mövzuya maraq oyatmaq, eyni zamanda onların nəyi yaxşı və ya pis mənimsədiklərini aydınlaşdırmaq məqsədilə işlədilir. Hazırlanmış sual ya yazılı şəkildə, ya da şifahi şəkildə şagirdlərə çatdırılır. Şagirdlər suallara öz fikirlərini bildirirlər. Bütün fikirlər şərhətsiz ardıcıl olaraq lövhədə yazılır. Cavablar söyləndikdən sonra müzakirəyə başlanılır.

6. Esselər üsulu. Tənqidi və yaradıcı təfəkkürün inkişaf etdirilməsində istifadə olunan yazı işidir. Müddətinə görə 5-10 dəqiqəlik ola bilər. Ondan tədris olunacaq mövzuya giriş kimi və ya alınan biliyə yaradıcı yanaşma məqsədilə istifadə oluna bilər.

7. Söz mənimdir. Bu ifadə müzakirənin və debatın bitməsini bildirir. Aparıcının işə tərəfsiz münasibətini bildirmək və işi yekunlaşdırmaq istəyi zamanı reallaşdırılır.

8. Karusel üsulu. Bu üsulun icrası zamanı sinif bir neçə qrupa bölünür. Hər qrupa eyni sual yazılmış bir kağız verir. Sualların sayı qrupların sayına bərabər olmalıdır. Tapşırıqın vaxtı elan olunur və vaxt bitdikdən sonra vərəqlər qrup rəhbərinə təqdim olunur. Vərəqi alan birinci qrup üzvləri sualı oxuyur və ona uyğun bir cavab yazır. Sonra müəllimin köməyi ilə kağızları saat əqrəbi istiqaməti ilə birləşdirərək ötürürlər. Burada suallara cavab verərkən hər qrupun özünəməxsus rəngli qələmi olmalıdır. Tamamlanma işləri bitdikdən sonra qrup rəhbəri hər bir vərəqdə icra olunan işi lövhədə nümayiş etdirir və izahatlarını verir.

9. Sankveyn (5-lik) üsulu. Bu üsul 5 sətirlik şeir parçasıdır. Şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafı üçün istifadə olunur. Mətn oxunub qurtardıqdan sonra gəlinən nəticələr 5 sətirlik şeir formasında tərtib olunur. Bu əsasən aşağıdakı sxem şəklində qurulur.

“1-ci sətir: mövzunu ifadə edən bir söz-ism

2-ci sətir: mövzudakı əhvalı ifadə edən iki söz-sifət

3-cü sətir: mövzu üzrə hərəkətləri, hadisələri göstərən üç söz-feil

4-cü sətir: mövzuya şəxsi münasibəti ifadə edən dörd sözdən ibarət-cümlə

5-ci sətir: mövzunun ifadəsi üçün bir söz-metaforik sinonim” [4, s.112]

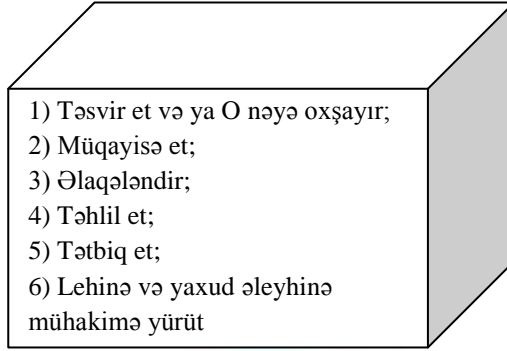
10. Venn diaqramı. Bu üsuldən bütün fənnlərin tədrisi zamanı istifadə etmək əlverişlidir. Bu üsul vasitəsilə biz verilən tapşırığın oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyən edə bilərik. Belə ki, venn diaqramı kəşifən iki və ya daha çox çevrə üzərində qurulur. Çevrənin üst-üstə düşən hissəsində ortaq cəhətlər, diaqramın sağ və sol hissəsində isə fərqli cəhətlər qeyd olunur. Venn diaqramından həm öyrədici, inkişafetdirici və ümümləşdirici dərslərdə istifadə olunur. Diaqramın quruluş forması aşağıdakı kimidir.

11. İki hissəli gündəlik. Bu üsul mətnin şüurlu şəkildə oxunması prosesinə təkan verir. Burada əsas məqsəd təfəkkürün işə salınması prosesidir. Müəyyən bir mətn seçilərək şagirdlərə verilir. Şagirdlər həmin məndə onları cəlb edən epizodları, cümlələri seçməli, bir tərəfdə “sitat” adı altında qeyd etməlidir. Daha sonra “şərh” yazılan hissəyə həmin epizodu, cümləni nə üçün seçdiyini yazmalıdır. Bu üsulun digər əsas məqsədi şagirdlərin fərdi şəkildə düşüncələrini qarşı tərəfə nə dərəcədə ötürülməsini öyrənməkdən ibarətdir.

12. İnsert metodu. Bu metodun adı İngilis dilindən dilimizə keçərək tərcümədə “İnteraktiv Qeydetmə Sistemi” adlanır. Bu iş üsulunun məqsədi şagirdlərdə fəal dərk etmə prosesini təşkil etməkdən ibarətdir. Şagirdlər hər hansı bir mətni oxuduqca onun üzərində lazımı işarələr qeyd edirlər. Bu işarələr vasitəsilə onlar təkrar oxu zamanı nələri bildiklərini və ya bilmədiklərini, nələri başa düşmədiklərini və.s kimi düşüncələri dərinlən anlayır və öz mülahizələrini söyləyə bilərlər. Müvafiq şərti işarələrin açması belədir: “√”-bilirəm, “-“ -ziddiyyətli informasiya, “+” -bilirəm, “?” -mənə aydın deyil.

13. Kublaşdırma üsulu. Bu üsul problemin çoxtərəfli tədqiqini aparmağa imkan verir. Daha çox tədqiqat mərhələsində, ədəbi əsərlərin təhlilində bu üsuldən istifadə olunur. Müəllim kağız parçasından kiçik kub düzəldir. Kubun 6 tərəfi

olduğu üçün 6 sual qoyulur. Sualların icrasında ardıcılığın gözlənilməsi vacibdir. Suallar əsasən aşağıdakılardır:

Yuxarıda qeyd olunan bütün interaktiv iş üsullarından aydın görünür ki, bu iş üsullarının hamısının tədqiqat işinin, qrup işinin təşkilində çox böyük rolları vardır. İnteraktiv təlim informasiyanın passiv rejimində deyil, fəal, problemlə stüasiya rejimində mənimsənilməsini təmin edir ki, bu da interaktiv dioloji ünsiyyətə, əqli inkişafa yol açır. Bununla yanaşı interaktiv təlim metodları şagirdlərin müstəqilliyini və idrak fəallığını stimullaşdırmağa imkan yaradır.

Ədəbiyyat

1. C.Əhmədov-Ədəbiyyat tədrisi metodikası B.,1991
- 2.A.Qəhrəmanov-Ümumi orta təhsil səviyyəsinin yeni fənn kurikulumlarının tətbiqi üzrə təlim materialı-B.,2012
- 3.X.Qədimova-İnteraktiv təlim metodları və onların tətbiqi yolları-B.,2003
- 4.F.Yusifov-Ədəbiyyatın tədrisi metodikası-B.,ADPU,2012

Summary

Working methods used in active/interactive training process

Interactive instructive methods help students to be free and stimulate their cognitive activities. Interactive instruction opens a path for mental development. Useable main methods are used in different stages of lesson. These number of methods approximetly are 400. All methods are interesting and necessary. All methods serve to students.

Резюме

Способы работы, используемые в процессе интерактивного обучения

Интерактивные методы обучения создают возможности для стимулирования самостоятельности и активности познания учащихся. Интерактивное обучение открывает путь умственнамуразвитию. Используемые здесь способы работы можно использовать на разных этапах урока. Катчувство этих способ об равно 400. Каждый из них интересен и важен. Все методы етого обучения прямо паправлены на учащихся.

*Rəyçi: fil.f.d., dos. S.Kazımova
ADU-nun Azərbaycan dili
və ədəbiyyatı kafedrasının
06.02.2017-ci il tarixli iclasının
07 saylı protokolundan çıxarış.*

Daxil olma tarixi: 27.04.2017